

Activitatea politică a lui Emanuil Ungurianu.

Revoluția din 1848, pentru conglomeratul de popoare din fostul imperiu al Habsburgilor, corespunde cu perioada unui început de lupte, duse cu înverșunare, atât împotriva omnipotenței acestei dinastii, cât și pentru realizarea diferitelor reforme sociale, toate tinzând spre asigurarea unei mai mari libertăți a supușilor din fosta monarhie Austro-maghiară.

Constrânși de evenimente și de pasul vremii, Habsburgii admit rând pe rând reformele noi, introduse în pulsul anemiât al unui organism în descompunere, dar parodia dreptului de vot, pe baze censitare și temerarul început de libertate confesională, a fost de scurtă durată și fără folos pentru masele populare.

Perioada de absolutism, care a urmat apoi frământărilor revoluționare din 1848, s'a desfășurat cu toată cruzimea și numai sub imperiul acestor stări, a luat ființă partidul național român din Ungaria.

DUCEREA „MEMORANDULUI POLITIC“ LA ÎMPĂRATUL FRANCISC IOSIF I.

Pe Emanuil Ungurianu, îl întâlnim, activând pe teren politic, ca membru al partidului național român, pe la anii 1891—1892, când se făceau preparativele pentru ducerea la împăratul Francisc Iosif I, a memorandumului politic, relativ la validarea postulatelor politice a naționalității române din Ungaria.

Emanuil Ungurianu făcea parte din comisiunea de 30 membri, aleasă de către congresul național român dela Sibiu, cu scopul, ca o delegație să se prezinte monarhului, pentru a-i înmăna memoriale românilor.

Menționăm faptul, că această comisiune întrunindu-se la Sibiu, în decursul debaterilor s'au ivit divergențe de păreri. O parte din membri, în majoritate ardeleni, erau de părere că memoriale trebuie înaintat monarhului, pentru că numai pe această cale poate lua cunoștiință despre nenumăratele revendicări ale românilor și eventual cunoscându-le, să le realizeze în parte. Această părere era sprijinită de către 23 membri din comisiune.

În decursul debaterilor însă, s'a slevat și o altă părere și anume: poporul român, nu trebuie să meargă cu memoriale

la împăratul Francisc Iosif I, pentru că acesta fiind un monarch ales și întărit pe baze constituționale, nu face nimic fără consimțământul ministerului răspunzător.

Guvernul și parlamentul maghiar era împotriva acordării drepturilor politice naționalității române, deci delegația memorandiștilor avea toate șansele de a nu fi primită de către monarh. Această teză era susținută de către bănașenii Alexandru Mocioni, Zeno Mocioni, Eugen Mocioni, Vicențiu Babeș, Constantin Rădulescu, Coriolan Brediceanu și Emanuil Ungurianu.

Bănașenii erau bazați pe faptul că românii din Ungaria, peste trei milioane de suflete, din punct de vedere numeric ocupând locul al doilea după unguri, iar din punct de vedere politic, dezvoltând cea mai intensă activitate națională, culturală și economică pentru promovarea intereselor claselor românești, această activitate prodigioasă era firesc să fie privită cu ochi răi de către conducerea maghiară.

Dela această conducere, românii nu se puteau aștepta la nici un sprijin efectiv, cu atât mai mult nu vor admite ca delegația să fie primită în audiență de către monarh, dela care românii așteptau zadarnic tămăduirea ranchiunelor și a nemulțumirilor de tot soiul. Numai o sguuire puternică, mai puternică decât puterea Ungariei și a lui Francisc Iosif I, va pune capăt situației care a apăsât umerii românilor timp de un mileniu.

Această teză, a bănașenilor din comisiunea însărcinată cu ducerea memorandumului, a căzut din motivul, că majoritatea membrilor nu au admis-o. Evenimentele de mai târziu depășind notărea majorității, bazată mai mult pe sentimente, a dat dreptate de cauză celor 7 bănașeni, printre cari era și Emanuil Ungurianu, deoarece delegația memorandiștilor români nu a fost primită de către monarh.

Înainte de a ajunge delegația la Viena, împăratul Francisc I a a plecat la Ischl, iar memorandumul românilor a fost lăsat în cabinetul său, de unde mai târziu a fost restituit prin intermediul guvernului maghiar, fără să-l fi desfăcut cineva.

Sguuirea externă, mai tare decât Ungaria și decât împăratul, dela care așteptau românii salvarea, a fost războiul mondial, care a încununat cu succes toate străduințele conducătorilor poporului român din Ardeal și Banat, deschizându-le o nouă eră de libertate și un nou drum spre muncă și propășire.

SPRIJINIREA PRESEI.

În lupta pentru libertate a românilor din fostul imperiu, rolul presei a avut o înrăurire puternică asupra opiniei publice mondiale în general și asupra masselor românești în special. Acest rol Emanuil Ungurianu nu l'a trecut cu vederea, dimpotrivă, contribuind cu averea sa la toate începuturile de afirmare

a slovei românești, sprijinirea presei formează un bogat capitol din activitatea sa politică.

În opinia publică mondială, românii din Ungaria, nu erau deloc cunoscuți, sau prea puțin cunoscuți, din cauza biroului de presă și propagandă din Budapesta, care s'a îngrijit ca să prezinte Ungaria în fața străinătății ca pe un stat național maghiar. Ziarele din alte țări nici nu luau notă despre existența altor naționalități în Ungaria.

Cu vre-o câțiva ani, încă înainte de procesul memorandumului, bănățenii V. Babeș și Mocioni, pentru a face cunoscută cauza românilor și peste hotare, în fața popoarelor mai civilizate ale Europei, au făcut un acord cu ziarul „L'Europe“ din Paris, ca acest ziar pentru suma anuală de patru mii florini aur, să publice articole și comunicate trimise de Babeș, despre românii din Ungaria.

Această sumă, Babeș a repartizat-o în cote de 100 florini, între câțiva prieteni ai săi, cari formau grupul de propagandă externă.

În acest grup, în afară de Emanuil Ungurianu, mai întâlneam pe Mocionești, Mețianu episcopul Aradului, Augustin Hamsea ș. a. Articolele și comunicatele erau scrise de Babeș, Al. Mocioni, C. Diaconoviciu și Emanuil Ungurianu.

Acordul cu ziarul „L'Europe“ a fost făcut pe trei ani, apoi prelungit încă cu vre-o câțiva ani, până când a urmat procesul memorandumului, care a atras atențiunea străinătății asupra stărilor din Ungaria poliglotă, fără a mai fi nevoie de a plăti zierele străine pentru serviciul de propagandă.

Situația românilor din Ungaria dacă nu a fost cunoscută în străinătate, se datorează în primul rând lipsei de „nutriment spiritual“ cum îi zicea Ungurianu, lipsei unei raționale culturi naționale la sate, care să desmortească păturile populației din lerargia în care dormita de veacuri.

Necesitatea de a pune la cale o acțiune pentru răspândirea culturai la sate, Emanuil Ungurianu a simțit-o de timpuriu și numai datorită zelului său, putem întregistra înființarea ziarelor românești „Dreptatea“ și „Dumineca“ la Timișoara.

În anul 1893 luând contact cu Al. Mocioni și V. Babeș le-a expus motivele înființării unui ziar românesc la Timișoara și obținând aprobarea acestora, a trecut grabnic pe calea realizării.

Se alege comitetul de acțiune compus din Coriolan Brediceanu, avocat Lugoj; Andrei Ghidiu, protopop Caransebeș; Titu Hațieg, avocat Lugoj; Voicu Hamsa, protopop Lipova; Gh. Lazaru, avocat Vinga; dr. Sebastian Olariu, protopop Făget; Paul Rotariu, avocat Timișoara; dr. Gh. Popa, asesor-referent Arad; dr. Gh. Popoviciu, protopop Lugoj; Ioan Pinciu, protopop Ciacova; dr. Traian Putici, protopop Timișoara; C-tin Rădu-

Ilescu, avocat Lugoj; Ioan M. Roșu, avocat Biserica Albă; dr. Lazar Simon, avocat Ciacova; Emanuil Ungurianu, avocat Timișoara și Ștefan Velovan, director Caransebeș.

Încă în toamna anului 1893, se lansează un apel către toți intelectualii din Banat, pentruca fiecare contribuind cu obolul său la susținerea ziarelor, să se poată duce la bun sfârșit această acțiune patriotică.

Reproducem mai jos, un fragment din apelul lansat către intelectualii din Banat și semnat de către comitetul de acțiune.

„Mult onorate domnule,“

„Este un adevăr recunoscut de toată lumea română, că astăzi viitorul neamului nostru numai prin cultur'a națională generală se poate asigura, tot-așia de recunoscut adevăr e, că cultur'a poporului numai prin școl'a elementară, fără o lectură zilnică, nu se poate ridica nici respândi, iară lectură zilnică numai din cărți bune dar mai vertos din diuare bine scrise și corespondențiere trebuințelor poporului se poate procura“.

În măsura posibilităților, răspunzând la apelul lansat, o seamă de frunțiși și intelectuali bănățeni, Emanuil Ungurianu convocându-i la Timișoara, au decis înființarea ziarului „Dreptatea“, pentru intelectuali, și „Foaia de Duminecă“, pentru poporul de rând, așa că cele două ziare și-au început apariția în luna Ianuarie 1894.

Dintr'o scrisoare, pe care am găsit-o în arhiva Societății de istorie și arheologie din Timișoara, scrisoare adresată lui Emanuil Ungurianu, reiese că apelul pentru sprijinirea ziarului „Dreptatea“ a fost trimis la mai mulți intelectuali ardeleni și din vechiul regat.

Această scrisoare este extrem de semnificativă, întrucât i-a fost adresată lui Ungurianu de către boerul basarabean Stroescu, un mare sprijinitor al tuturor inițiativelor de ordin național, din aproape toate provinciile supuse unor stăpâniri străine.

Boerul Stroescu, trimițând pentru ziarul „Dreptatea“ suma de una mie coroane, face un teribil rechizitoriu rentierilor din vechiul regat. „Se nasc ca bursieri, trăesc ca funcționari și mor ca pensionari. Ei cred că statul e anume creiat pentru hatărurile lor, personale. Deci, din partea lor să nu așteptați nimic“.

Ziarele „Dreptatea“ și „Dumineca“ au apărut până la finea anului 1897, când și-au încetat apariția, pentrucă din abonamente și înserate nu se mai puteau susține, iar procesele de presă, cu nemăratele amenzi din partea justiției care era la cheremul guvernanților maghiari, au făcut imposibilă apariția pe mai departe. Totuși, rostul acestor două ziare a fost covârșitor asupra populației sătești, deoarece introducerea slovei românești până și în cele mai îndepărtate cătune, a înviat gustul de citit al poporului român din Banat

O altă latură a activității național-politice a lui Emanuil Ungurianu, se remarcă pe terenul înființării diferitelor asociațiuni culturale, toate având ca scop promovarea culturii românești la sate.

În anul 1894, a organizat la Timișoara despărțământul pentru acest oraș și județul Timiș „Asociația pentru literatura română și cultura poporului român“ (Astra). Timp de 12 ani, cât a condus ca director acest despărțământ, prin colecte și contribuții benevole a înființat 14 biblioteci populare în 14 sate românești.

În fiecare an a procurat câte o mie de cărți, pe cari le-a distribuit ca premiu pentru elevii merituosi ai școalelor primare. Tot din colecte a înființat un fond cultural de cinci mii coroane, depunându-l la comitetul central al „Asociațiunii“ din Sibiu, cu destinația, ca dobânzile acestui fond să fie puse la dispoziția despărțământului din Timișoara, pentruca să poată funcționa cu un rezultat mai efectiv pe terenul culturii.

De un real folos pentru poporul românesc dela sate a fost inaugurarea sistemului de conferințe, îndemnând populația să îmbrățișeze în afară de agricultură, industria și comerțul, pentrucă un popor, numai atunci poate deveni economiceste puternic dacă se ocupă și cu aceste ramuri ale economiei. Pregătirea sistematică a unor elemente pentru industrie și comerț mai avea și altă importanță. Atât industria cât și comerțul erau pe mâini străine, nu numai la orașe, ci și la sate.

Exodul elementului românesc dela sate la orașe, a avut ca rezultat înghețarea micii burghezimi orășânești românești, fără de care, aspectul poliglot al orașelor din Banat și Ardeal nu ar fi dispărut nici azi. Or, tocmai acest scop l'a urmărit și Ungurianu; răsbirea fortărețelor izolate în mijlocul poporului român, cu o viață și obiceiuri străine de acest popor și întărirea elementului românesc la orașe.

Atențiunea acordată de Emanuil Ungurianu presei românești din fosta împărăție, și-a îndreptat-o în acelaș timp și spre soarta ziarisților, cari pentru scrisul lor, au fost supuși la nenumărate ingerințe din partea guvernului maghiar.

Mulți dintre dânșii, cei mai curagioși îndeosebi, au înfruntat temnițele dela Seghedin, Șopron și Vatz, lăsându-și familiile, a căror susținători erau, la voia întâmplării.

Ajutorarea ziarisților loviți de neputință sau bătrânețe, precum și a familiilor lor, a inspirat lui Ungurianu un proiect pentru înființarea unei asociații sau reuniuni de ajutorare a ziarisților.

Emanuil Ungurianu a fost un om de acțiune și tocmai această calitate era o garanție suficientă pentru realizarea proiectului său.

A luat contact cu cei mai de seamă mânuitori ai condeului și convocându-i într'o conferință, au stabilit proiectul de statute, înaintându-le guvernului maghiar spre aprobare.

Deși aceste statute au fost înaintate încă în anul 1903, aprobarea lor de către guvernul maghiar nu s'a făcut, pentru că în conformitate cu ordinul ministerial, naționalitățile din Ungaria nu pot înființa reuniuni profesionale, ci numai culturale sau confesionale.

Pentru a deluda acest ordin s'a schimbat numele „Reuniunea de ajutorare a jurnaliștilor români“ în acela de „Reuniunea jurnaliștilor greco-orientali români și greco-catolici români.

Deși s'au conformat acestui ordin, „Reuniunea“ nu a luat ființă din cauze, pe care numai ulterior ni le lămuresc unii deputați români, însărcinați să obțină aprobarea statutelor.

Ideia înființării „Reuniunii de ajutorare a jurnaliștilor români“ nu a fost părăsită nici mai târziu.

O scrisoare datată din anul 1908 și adresată lui Emanuil Ungurianu de către A. Mureșinu, precizează acest punct de vedere.

„Prea stimate d-le Ungurianu,“

„Știi că am fost promis în ziar, că voiu chema și pe conștrații dela foile noastre naționale la o consfătuire în Brașov, pentru a chibzui împreună cum s'ar putea întrebuița mai potrivit împrejurărilor fondul jubiliar al gazetei, înființat spre ajutorarea ziaristilor și a scriitorilor români dela noi. Ce am promis am și făcut și am expediat deja partea cea mai mare a învitărilor la această consfătuire pe ziua primă a Rusaliilor (14 Iunie st. n.), care va fi confidențială și se va ocupa cu întrebarea mai sus atinsă.

'Mi face o deosebită plăcere și onoare a te învita și pe Dta la consfătuirea noastră intimă știind mai ales că ești mare binevoitor al presei române.

Am aflat nu de mult ulterior, că Dta ai făcut și oarecari demersuri pentru înființarea unui sindicat al ziaristilor români dela noi.

Aici trebuie să intercalez, că simt o profundă părere de rău, că adresându-mi D-ta și mie înainte cu câțiva ani un feliu de scrisoare circulară, foarte multă vreme din cauza boalei mele grave n'am fost în stare ați răspunde și așa n'am putut participa la schimbarea de vederi ce ați dorit'o. Pentru a mă înlocui în asemenea chestiuni delicate n'am avut pe nimeni. Regret deci încă odată, că s'a întâmplat ca eu să nu reagez deloc atunci la apelul Dvoastre nobil și frumos.

Am aflat însă — cum ziseiu, că Dta te-ai fi adresat guvernului c'un proiect de statute, dar că guvernul ar fi refuzat brevi manu aprobarea lor. Iată încă un moment, care face ca participarea

Dtale la convenirea colegială de Duminecă să o doresc cu atât mai mult!

Locul întrunirii este localul redacției „Gazetei“ și timpul Duminecă în 14 l. c. la 11 oare a. m. resp. la 3½ d. a. pentru cei ce nu pot sosi aici cu trenul de dimineață.

Pentru orice caz îmi mai permit a Vă adresa o rugare specială. Aș dori adecă să binevoiți a'mi comunica, ori în persoană, (în cazul unei împiedicări de a participa în persoană la consfătuire) în scris — cele ce le-ați esoperat în cestiunea înființării unui sindicat al ziaristilor din Ungaria — și a'mi trimite o copie de pe actele privitoare la inițiativa Dvoastre — eventual și copia proiectului de statute, ce l'ați prezentat guvernului, în fine o copie a răspunsului ce l'ați primit dela ministru. Acestea mi-ar putea fi de folos pentru a ne orienta și a ne îndrepta pașii mai sigur. Cheltuelile cu copierea actelor le voi lua bucuros asupra-mi.

Mulțumindu-Vă înainte pentru bunăvoință, Vă rog a primi pe lângă salutări cordiale, asigurarea celei mai distinse stime ce V'o păstrez“

D. A. MUREȘIANU.

Brașov, 9 Iunie 1908.

Consfătuirea menționată, pentru înființarea unui sindicat al ziaristilor români din Ungaria a avut loc la Brașov, în anul 1908, dar aprobarea statutelor a întârziat mereu. D-l Ștefan Cicio-Pop, deputat român, adresându-se lui Emanuil Ungurianu explică această întârziere.

„Mult stimat d-le colegă!“

„La recercarea colegului dr. Aurel Cosma am intervenit din nou la secretarul de stat Jakabffy pentru întărirea statutelor reuniunii fondului de pensie a jurnaliștilor români. Cu ministrul președinte n'am putut vorbi, fiind absent din Budapesta.

Jakabffy a promis că se va rezolva în scurtă vreme. No. cel mai nou este 181797/1911 V-a. Vă rog să Vă provocați la acest număr.

In cauza cu casa culturală nu am putut afla nici un număr, Binevoiți a Vă adresa către biroul Asociațiunei, să trimită date, când și sub ce număr a trimis rugarea la ministru.

Rugându-Vă să primiți asigurarea profunde mele stime, am rămas

devotat stimător

*DR. ȘTEFAN C. POP
deputat dietal.*

Arad, 1911 XII 17.

Se vede însă că promisiunea secretarului de stat Iakabffy, numai promisiune a fost, deoarece sindicatul ziaristilor români, nu a mai luat ființă în Ungaria.

COLONIZAREA ROMÂNILOR ÎN JUDEȚUL TIMIȘ-TORONTAL.

Sub domnia turcească în Banat, între anii 1552—1716, o mare parte a populației românești din județul Timiș și Torontal s'a refugiat de groaza turcilor în munții Ardealului și ai Severinului.

După scoaterea turcilor, guvernul austriac din Viena, a colonizat pe pământurile ce aparțineau românilor, o mulțime de germani din Austria și Germania, schimbând caracterul românesc al acestor județe prin numărul însemnat al germanilor aduși în Banat.

Trasarea liniei demarcaționale între România și Jugoslavia în 1919 s'a făcut așa fel încât satele cu populație românească cele mai bogate, au fost trecute sârbilor, iar nouă ne-au rămas satele svăbești, așa că în județul Timiș-Torontal germanii au devenit relativ în majoritate.

Pentru a le contrabalansa numărul, Emanuil Ungurianu printr'un memorandum intervine la guvernul din București cerând Ministerului de Agricultură, ca pe rezervele de pământ ale statului, expropriate dela latifundiari, să fie împroprietăriți români din alte părți ale țării.

Numai datorită acestei acțiuni, în anul 1922, Ministerul de Războiu, renunță la înființarea unui stabiliment pentru creșterea cailor pe latifundiul de circa 6000 jugăre cadastrale din comuna Bazoș, comună românească, într'ou regiune pur românească și înființează herghelia din Parța, această comună fiind situată în plasa Centrală, unde este nevoie de majorarea elementului românesc față de cel minoritar.

INCORPORAREA ARADULUI-NOU LA ARAD.

Din cadrul programului de majorare a elementului românesc în județul Timiș-Torontal a aparținut și acțiunea lui Emanuil Ungurianu, de a alipi orașului și județului Arad, comunele germane de lângă Mureș, din plasele Lipova și Aradul-Nou.

Fostul prefect, dr. Coste a înțeles sensul deslipirii celor 20,000 germani din județul Timiș-Torontal și încorporarea lor la județul Arad, făcând pașii necesari în acest sens la guvern, a obținut alipirea lor la județul Arad, unde elementul românesc este în preponderență față de cel minoritar, iar germanii ca număr sunt foarte neînsemnați.

LIGA REFUGIAȚILOR DIN BANATUL JUGOSLAV.

Unirea tuturor românilor într'un stat unitar s'a realizat numai în parte pentru românii din Banat, deoarece ca urmare a războiului mondial, o parte însemnată din teritoriul bănațenilor

a trecut Jugoslaviei în defavorul elementului românesc de aici.

Reprezentanții puterilor aliate fixând o linie demarcațională între România și Jugoslavia, au trecut celei din urmă, cele mai mari comune românești de pe lângă frontieră, cum ar fi Marghita, Sântianoș, Sânmihai, Alibunar, Seleuș, Petrovaselo, Nicolint, Marcoveț, Mesici, Sălcița, Voivodințul și Coșteiul.

Emanuil Ungurianu în calitate de președinte al **Ligei refugiaților din Banatul jugoslav**, a convocat la 16 Noembrie 1923 o adunare a românilor din județul Timiș-Torontal, la Timișoara, protestând împotriva fixării acestei linii de frontieră și cerând ca aceste comune să fie alipite României.

Emanuil Ungurianu, în fruntea unei deputațiuni a predat protestul acesta reprezentantului Angliei din comisiunea pentru stabilirea frontierei, ca să-l înainteze comisiunei reprezentanților puterilor aliate și asociate, la Paris.

Mai târziu, făcându-se schimbul de comune între România și Jugoslavia, Jimbolia și Jamul-Mare, trecând la noi, iar comunele Modoș și Pardani la jugoslavi, Emanuil Ungurianu, în numele **Ligei refugiaților din Banatul jugoslav** și al populației bănățene, a protestat din nou, pentrucă comunele românești de-alungul frontierei au fost lăsate Serbiei, în schimb noi am primit orașul Jimbolia, cu o populație de 12.000 germani, astiel interesele românești ale Banatului, au fost trecute din nou cu vederea.

Romulus P. Roșu.